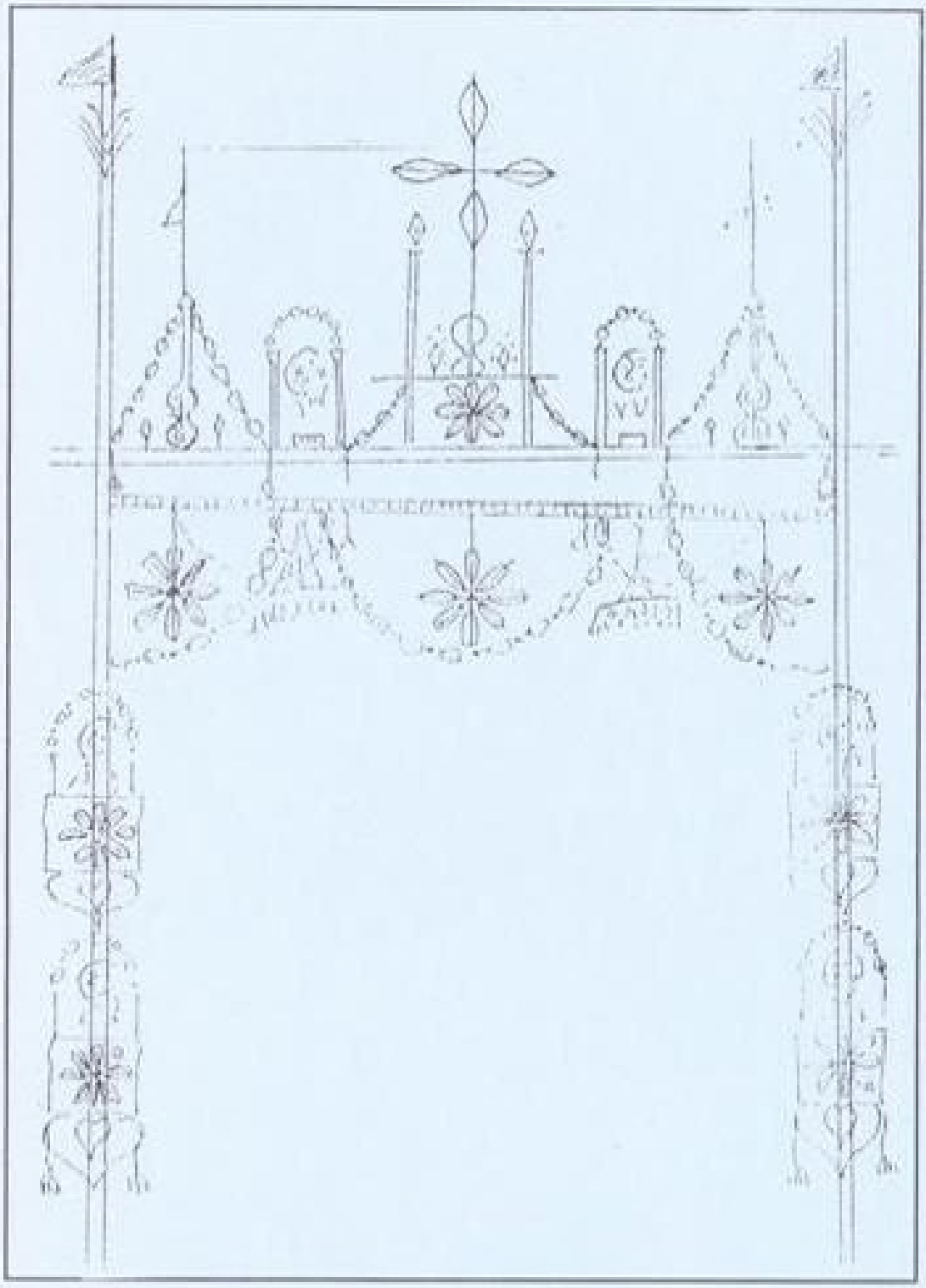

DRIEPAS

Jaargang 10, nummer 3, oktober 1993

HISTORISCHE KRING DUIVEN, GROESSEN, LOO

COLOFON

De DRIEPAS is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen-Loo. Het verschijnt drie tot vier keer per jaar. Artikelen mogen alleen overgenomen worden na schriftelijke toestemming van de auteur en met bronvermelding.
Abonnementsprijs f. 10,--, voor postabonnees f. 15,00 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op onderstaande bank- of girorekening. Voor leden van de Historische Kring gratis. Losse nummers f. 4,00.
Het lidmaatschap van de Historische Kring bedraagt per jaar *f* 22,50, buiten de Gemeente Duiven *f* 27,50 (wegens postbezorging), over te maken op postgiro 49 23 697 of Rabobank rekeningnummer 31.54.07.484 t.n.v. de Historische Kring Duiven Groessen Loo te Duiven.

Secretariaat:
Postbus 212
6920 AE D U I V E N

Redactie DRIEPAS:
W.F.W.M. van Heugten, Duiven
Th.M.J. Jonker, Loo

Redactieadres:
zie secretariaat Historische Kring

ISSN: 0921-5549

DRIEPAS

Bij de omslag:

Tekening van de ereboog, die op 26 juli 1808 in het Loo was opgesteld bij gelegenheid van een bezoek van Koning Lodewijk Napoleon.

WAT DE POT SCHAFT

Maaltijden en eetgewoonten in de periode van 1900 tot 1945

Verslag van de inloopavonden van de Historische Kring, gehouden op 15 februari en 15 maart 1993.

Gelukkig hoeven we geen oude beerputten open te maken om te graven naar restanten van hetgeen men vroeger at, geen oude schilderijen of documenten te bestuderen om te weten wat er vroeger op het menu stond in de Liemers. We hielden gewoon twee inloopavonden en via mondelinge bronnen werden ons vele smakelijke verhalen opgedist.
Aangezien rond 1900 Duiven een vrijwel overwegend agrarische gemeente was, is het niet verwonderlijk dat er in de meeste gezinnen maaltijden op tafel kwamen van produkten die men zelf verbouwde en dat men het hele jaar door 'vleis' kon eten van eigen slacht of van de jacht.
De dagen begonnen vroeg - en het vee was al gemolken, de melk stond al aan de straat voordat men om half acht de eerste stevige maaltijd nam: 'het broodaete': *'t mot toch 'n keer beginne !* De maaltijd bestond meestal uit een combinatie van meerdere gerechten zoals: pannekoek met spek in de winter of met fruit in de zomer, gebakken aardappelen van de dag ervoor, brood met balkenbrij gebakken in smout (*). Verder at men karnemelksepap of brokkepap. Dit laatste was een grove pap met stukken 'old' brood soms gezoet met kaneel en suiker; men noemde het ook wel armeluishavermout. Op het roggebrood smeerde men smout want margarine kende men niet. Kaas kwam maar zelden op tafel, dat was luxe. Het werd wel eens voor de zondag in de winkel gehaald en dan gesneden per ons.
De kinderen die uit school kwamen brachten brood van de bakker mee. Een driestuiver broodje woog 6 pond en een tien-ponder kostte twee kwartjes. Wittebrood, gebakkken van 'gebuuld' meel at men op zon- en feestdagen en soms bakte men het zelf op de plaat met of zonder krenten; dat noemde men 'ronde platzen'. De anijsbeschuitjes van mevrouw Nass uit Groessen waren befaamd, hoewel een inwoner van Loo vermeldde: *Ik kan dat geraas in m'n hoofd niet hebben.*
Gewoonlijk dronk men bij het 'broodaete' koffie of melk. Als om 12 uur de klokken het Angelus luidden was dat voor de mensen die op het land bezig waren een teken dat het etenstijd was. Bij de familie Vuulink legde men om 12 uur een groot wit laken over de heg dat van verre goed zichtbaar was en men wist dat het 'middagaete' klaar stond. Voor of na het eten bad men de

(het) Engel des Heren. Men at dan stamppot - niet te verwarren met hutselpot (*). Ze waren er in vele soorten o.a. in de winter van gezouten snijbonen uit het houten vat of keulse pot, 'zoerkool' uit het vat, wortelstamp, 'moes' (boerenkool), 'knolderaap' en hete bliksem van zoete en zure appels (in 't Loo 'hoog en laag' genoemd) en uienstamppot met 'zoere hèring'. Het vlees bestond uit: spek, 'schenk', 'zwaardemaag (*)', 'gehak', 'uutgebakke kaaie' of 'gebrutsel', een soort ragoût. Andijvie at men met aardappelen en karnemelksesaus met spekjes.
Op de feestdag van Petrus en Paulus (29 juni) kwamen de eerste nieuwe aardappeltjes op tafel, de zogenaamde 'bröderkes of gebrödjes', samen met de peultjes en worteltjes, grote bonen (tuinbonen) of spinazie. Soms bakte men dunne schijfjes rauwe aardappel dat 'blindvis' werd genoemd.
Met de Kermis kwam er runderrollade op tafel en was het jachtseizoen geopend (*toen waren er ook al meer hazen dan jagers*). Men liet zich dan de gebraden haas met rode kool goed smaken.
In de jaren twintig was het nog wel de gewoonte om te 'stippen' uit één pan. De aardappel werd met de vork in één kom spekvet gedoopt en dan opgegeten: *'t kumt immers allemaol in de eigenste buuk !*
Soep was zondags eten; door de week kostte het te veel tijd om dat klaar te maken. Het vlees uit de bouillon at men apart met zure uitjes en augurken of zoetzure kwetsen. Naast 'tuutesoep' (kippesoep) en 'ossestartsoep', waren er tomatensoep, 'gruuntesoep met ruggebutjes', 'brunenbonensoep', linzensoep en 'plalingsoep'. Hoewel men door het jaar niet gemakkelijk bij elkaar ging eten, gebeurde dat wel met de kermis. Het kermismaal bestond dan veelal uit soep, vlees met zuur, een warme rollade en minstens drie verschillende soorten pudding.
Daar de gemeente Duiven overwegende katholiek was, kwam er vrijdag geen vlees of spek op tafel, wel spekvet, dat was wel toegestaan. Uienstamppot met boter en zure haring stond dan op het menu. Verse vis at men zelden; de visboer had geen koelmogelijkheid dus was zijn assortiment zeer beperkt. In Loo was soms verse vis verkrijgbaar want de 'Dikke man van den Bult", die bij het Loo-veer woonde, viste zelf en ook de familie Vuulink wist met behulp van kruisnet of 'klèfgaarn' snoeken, voorntjes en baars te vangen. Panhèring was de haring die gebakken werd en de stokvis weekte men drie dagen in ondermelk voordat hij gekookt werd. 'Bukkum" zei men tegen gerookte haring. Men kende verder dikke paling om te bakken en dunne 'poeieraaltjes' voor de soep. Bij het eten werd niet gedronken wel stond de jenever de gehele dag klaar (*geef mien maor een recht op en neer !*).

Als toetje kende de Liemerse keuken karnemelksepap met bietenstroop,

kleine pannekoekjes met krenten (een soort 'drie in de pan'), zonder gist bereid noemde men ze oliekrabben, die werden ook als maaltijd op Goede Vrijdag gegeten. Vrijdags at men ook vaak 'hang-op', ruting (*), Jan in de zak (*), griesmeelpudding met bessensap. Vers fruit at men niet als nagerecht, wel gestoofde peren, maar dan gecombineerd met het vlees.
Tussen 4 en 5 uur was het 'vespertied' ook wel 'drinkerstied', 'bröderkerstied' of 'broodètenstied' genoemd. Het was een kleine maaltijd vóór men ging melken, waarbij men brood at en niet bad: *het bidden had de bakker erbij ingedaan*. De overgebleven koffie werd erbij gedronken, die dan heel toepasselijk broodkoffie werd genoemd. Op het met smout besmeerde brood kwam soms 'spek van de bruine beer' (peperkoek). Ook at men in de Vastentijd een boterham met 'tevredenheid' die bestond uit twee sneden roggebrood met een snee wit er tussen, die met smout besmeerd waren. Jam werd weinig gegeten. Men kon zich niet voorstellen dat het lekker was en bovendien kon men daarop niet werken ! Wel at men dunne plakjes hoofdkaas, metworst, balkenbrij, rookvlees (*), rauwe of gekookte schinken (ham).
Rond 10 uur 's avonds kwam dan nog het avondmaal. Maar eerst bad men op de knieën voor een stoel het rozenhoedje. Dan pas kreeg men pap van zoete melk of karnemelk met griesmeel, rijst of gort. Af en toe werden er vruchten van het seizoen in verwerkt: gedroogde peren of pruimen maar nooit veel ! Bij verkoudheid voegde men anijszaad aan de pap toe. In die jaren werd ook vaak de pap uit één kom gegeten; het tafelkleed vertoonde dan allemaal 'pedjes'. Met Kerstmis at men na de Nachtmis 'gebräojen wo(r)s' met brood. Na het avondeten werden de beesten verzorgd en kon iedereen te bed.

Dat was het voor wat de pot schaft. De overige informatie die de aanwezigen op de inloopavonden vertelden, bewaren we nog even voor een toekomstig verslag. Te zijner tijd willen we dan nog terugkomen op onderwerpen als de recepten en het keukengereedschap. Met dank aan de aanwezigen op de inloopavonden, Prof. Peters en de dames Rebholz en Biermans.

D. Boogaarts, Duiven

Enkele begrippen:

Smout of smalt is gesmolten varkensvet dat tijdens de slacht werd gemaakt en bewaard in de smaltpot in de kelder;
Zwaardemaag is eveneens een produkt van de slacht. Het is een soort rolpens maar dan van varkensvlees met zwoerd of zwaard erin verwerkt. Het werd in een schoongemaakte maag gedaan en gekookt.
Hutselpot is een schotel, mooi opgemaakt met allerlei produkten van de slacht zoals: mager spek, verse worst, lever, bloedworst, kaaien in een potje, smoutappeltjes en een rughoudertje met de complimenten van vader en moeder. Dit werd naar oma of mijnheer pastoor gebracht, gewikkeld in een schone theedoek.
Ruting is een soort hangop gemaakt van volle melk, die zuur geworden was. Men zoette het met suiker en kaneel.
Jan in de zak is rijst gekookt in water waaraan men krenten, rozijnen, kaneel en eventueel gedroogde pruimen of citroen toevoegde. men at het met een vanillesaus.
Rookvlees ook 'nagelhötje' genoemd. Na de slacht werd de muis van het rund gezouten en gedroogd. Het werd opgehangen aan een spijker en daarna gerookt.

Witte kool (gestoofd).

1 witte kool (1½ kilogram)	ƒ 0.10
40 gram boter	ƒ 0.05
½ deciliter melk	0.00[5]
nootmuskaat, zout	0.01
	ƒ 0.16[5]

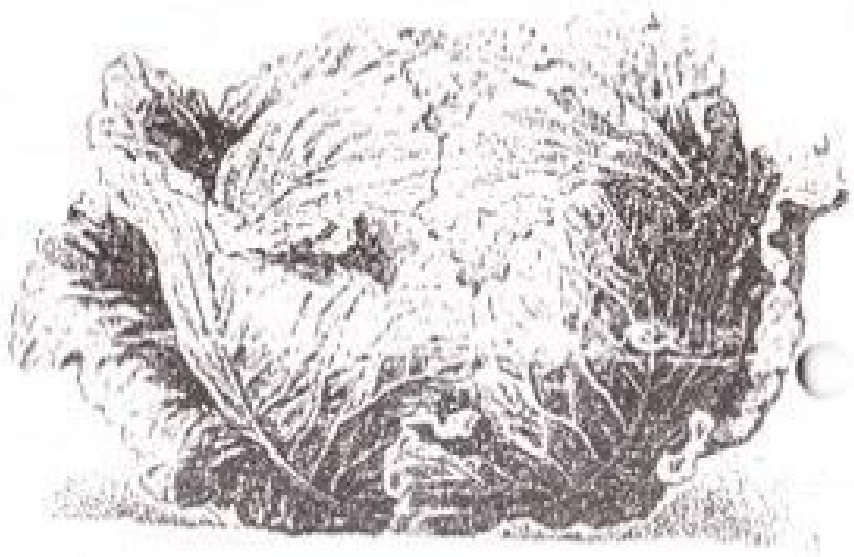

Fig. 15.

Verwijder de buitenste, leelijke bladeren van de kool en snijd ze daarna met een koolmes in reepjes; kook de kool gaar in kokend water met zout (ongeveer 1 uur), laat ze op een vergiet uitlekken en stoof ze met melk en boter ½ uur. Wanneer ze op de dekschaal is gedaan, wordt er nootmuskaat over geraspt.

DE STICHTING DUTCH AIRCRAFT EXAMINATION GROUP

Historische onderzoeken naar en bergen van vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Vanaf 1980 hebben enige bestuursleden van de huidige stichting DAEG zich al ingezet om historische feiten te achterhalen, die betrekking hebben op de luchtoorlog boven Nederlands grondgebied in de periode '40-'45.
Zoals de meesten van u wel zullen weten, is de luchtoorlog nergens zo hevig geweest als boven Nederland. De aanvliegroutes van de geallieerden naar Duitsland gingen pal over ons land. Het mag dan ook niemand verbazen, dat door de Duitse luchtafweer en de jagers vele van deze toestellen neergingen boven ons land. Het aantal is echter wel verbazingwekkend: ruim 7500 vliegtuigen van zowel de Duitse als de geallieerde kant vonden hun einde ergens in Nederland. Vooral het IJsselmeer en de Noordzee, maar ook de Betuwe, Liemers en Veluwe lagen, in een later stadium van de oorlog, bezaaid met wrakken. Veel vliegtuigen werden door de Duitsers in die periode al geborgen. Maar toch zijn er nog steeds vliegtuigen, vaak met hun bemanning, nu nog vermist.
Voor onze groep begonnen de onderzoeken allemaal zeer kleinschalig; in die tijd deden we nog geen archiefonderzoek en gingen we puur af op de, vaak gekleurde, ooggetuigeverslagen. Meestal gingen we daarna op pad met detector en pioniersschepje om een paar kleine bewijsstukken naar boven te halen. Het achterhalen en plaatsen van de gebeurtenis in een historisch perspectief kwam op het tweede plan. Het hebben van de vliegtuigdelen was het grootste genoegen en eigenlijk de belangrijkste motivatie tot het starten van een „onderzoek". Naarmate we steeds meer kennis kregen op dit historische vlak, werd gedegen onderzoek steeds interessanter en belangrijker. Ook de „bergingen" namen in aantal toe en de aanpak werd steeds professioneler.
In 1988 hebben we voor het eerst gebruik gemaakt van een graafmachine. De delen lagen te diep weggeslagen om met de hand naar boven te halen. Deze methode beviel zo goed, dat we gerichter op zoek gingen naar plaatsen waar nog veel materiaal zou zijn achtergebleven. Het voor-onderzoek begon ook steeds meer tijd in beslag te nemen; archieven werden veelvuldig bezocht, meerdere onafhankelijke ooggetuigen gehoord en hun verhaal vergeleken, hulp ingeroepen van amateur-historici en professionele archieven

in het buitenland aangeschreven. Wij gingen er steeds meer naar streven om, vóór de berging, een zo compleet en objectief mogelijk beeld te krijgen van de historische omstandigheden van het desbetreffende vliegtuig. De vondsten tijdens de berging moesten dan onze bevindingen van het voor-onderzoek bevestigen. Op deze manier werd het interessant om geschiedbeschouwing te bedrijven.

De DAEG opgericht

In 1989 hebben wij besloten om onze hobby onder te brengen in stichtingsverband. Dit hebben we gedaan om de volgende redenen:

- Doordat het voor-onderzoek steeds meer tijd in beslag nam, werd het noodzakelijk om meer mensen in te zetten bij dit werk. Het was lastig om dit op persoonlijke titel te doen, en vooral bij overheidsinstanties was het moeilijk om hen ervan te overtuigen, dat het om geschiedbeschouwing ging en dat we geen commercieel doel nastreefden. Met het oprichten van de stichting werden dit soort problemen voor een groot deel opgelost; iedereen die medewerking verleende aan de stichting kon dit uit die naam doen en men hoefde niet meer de stelling te verdedigen, dat er geen enkel commercieel doel achter kon schuilen, want bij de wet staat vast, dat juist een stichting niet zo'n doel mag hebben.
- Door de grootschaligheid van de bergingen kwamen we ook steeds meer in het nieuws. Ook hierom was het makkelijker om verenigd te zijn in een stichting. Naar de pers konden we eenduidig aanvoeren met welk doel wij daar een opgraving uitvoerden en het niet-commerciële karakter ervan benadrukken.
- Binnen de stichting werkte dit niet-commerciële karakter ook goed; alle gevonden zaken zijn en komen in het bezit van de stichting. Niemand hoeft dus ongerust te zijn over de gevonden zaken; alles wordt opgeslagen ten behoeve van ons nog op te richten museum en tijdelijke tentoonstellingen.

Zoals vermeld, dient in principe al het gevonden, aangekochte en geschonken materiaal tentoongesteld te worden. Uiteraard wordt er wel een selectie gemaakt, niet elk stuk heeft tentoonstellingswaarde.
Omdat de stichting voorlopig nog niet over voldoende financiële middelen beschikt om een permanente tentoonstellingsruimte in te richten en er ook, ondanks aandringen bij verschillende instellingen, nog steeds geen geschikte

ruimte voorhanden is, zetten wij ons in om medewerking te verlenen bij tijdelijke tentoonstellingen. Er is langzamerhand zoveel materiaal, dat we ook thema-tentoonstellingen kunnen inrichten. Het houden van lezingen voor, bijvoorbeeld, een historische kring, waar we een berging hebben uitgevoerd, rekenen we eveneens tot onze bezigheden.
Wij blijven ons echter tot het uiterste inzetten om een permanente tentoonstellingsruimte te verkrijgen, omdat wij langzamerhand geen „noodoplossingen" voor het opslaan van de objecten meer kunnen bedenken.

Een berging ter illustratie.

De berging van een Messerschmitt 109 G6 U4 te Doorneburg.

Medio december 1992 waren wij in contact gekomen met ooggetuigen van het neerstorten van een Duits vliegtuig aan de Pas te Doorneburg. Men wist niet meer de exacte dag te vertellen, waarop het vliegtuig naar beneden kwam.
Oppervlakte-onderzoek leverde een aantal kleine vliegtuigdelen op, waaruit wij konden afleiden dat het om een Messerschmitt 109 G6 ging. Alleen deze versie had dit soort kleine onderdelen aan de romp. Normaal is het zo, dat wij vrijwel altijd van te voren weten met welk vliegtuig we te maken hebben. Bij dit toestel was er echter een probleem; we wisten uit de gesprekken met de ooggetuigen, dat het toestel moest zijn neergekomen „ergens in september 1944". Het terugvinden van zo'n vliegtuig in onze archieven is bijna ondoenlijk. Onze schatting van het aantal Duitse vliegtuigen, neergekomen in de periode van de Slag om Arnhem, ligt rond de 300. Dus wie is wie en wat is wat? Het enige aanknopingspunt, wat een ooggetuige ons kon vertellen, was dat het moest zijn gebeurd na de Slag en voor het bombardement bij Huissen op 2/3 oktober. Ook wist hij met zekerheid te melden, dat hij geen piloot had zien springen. Het was voor ons dus een kwestie van kansberekening. Op die manier kwam 27 september in aanmerking, omdat op die dag in het gebied Arnhem / Nijmegen de meeste Duitse toestellen verloren waren gegaan. Bij het afstrepen van de grote lijst met vliegtuigen hielden we uiteindelijk zeven Messerschmitts 109 over. De enige manier om uit te vinden welk vliegtuig het moest zijn, was: opgraven!
In eerste instantie waren B & W van Bemmel nogal terughoudend, ondanks een paar referenties, die wij konden geven. Men wist ook niets van onze werkwijze. Na vele instanties te hebben geraadpleegd, en ondanks de negatieve berichtgeving van de Luchtmacht (Berging) en de Landmacht

(Gravendienst), bleek er absoluut geen wettelijke bepalingen te bestaan, waarmee particulieren kon worden verhinderd dit te doen. Zij stelden dan ook, dat het niet aan hen was ons toestemming te verlenen. De contracten met de direct betrokkenen waren al getekend en de berging zou plaats vinden op 6 februari 1993.

De berging.

Om zeven uur 's ochtends stonden wij klaar om aan de slag te gaan. Alle voorbereidingen ter plaatse waren de vorige dag al uitgevoerd, zoals het afzetten van het werkterrein, het plaatsen van de borden van onze sponsors en het inrichten van een spuitplaats waar met hoge druk de brokstukken konden worden schoongemaakt.
De kraan begon precies op tijd met graven en kwam, na scheiding van de twee toplagen, na twee uur op de vondstlaag. Aan de eerste vondsten konden wij, tot onze grote vreugde, direct vaststellen dat het om een 109 G6 U4-type ging. Dit aan de hand van de vondst van 30 mm munitie van een MK 108 kanon. Van dit type vliegtuig hebben in Nederland slechts enkele tientallen gevlogen, dus dit was zeker bijzonder te noemen.
Ook werd het al vrij snel duidelijk, dat de piloot nog aan boord zou zijn. Een arts stond dus stand-by voor het geval er een stoffelijk overschot gevonden zouden worden. Dit was het geval om ca. elf uur. Onder zijn leiding ging de berging door. Nadat het grootste deel van de piloot was geborgen, tevens een heel pak identiteitspapieren en zijn persoonlijk wapen, namen wij het karwei weer over. Uit piëteitsoverwegingen en om in de haast niets te beschadigen hebben wij de papieren niet nader bekeken. Er was op dat moment ook nog zeer veel van het vliegtuig te bergen. Na verloop van tijd kregen we steeds meer last van opdringend publiek, maar met assistentie van twee politiemensen konden enige leden van onze stichting dat in de hand houden.
Achteraf kunnen we zeggen, dat de berging vlekkeloos is verlopen. De organisatie liep goed en ook de vondsten zijn voor ons van groot belang. Het belangrijkste is natuurlijk, dat wij een vermissing hebben kunnen oplossen, en zonder dat het de Staat een cent gekost heeft.
Later hoorden wij, dat een van de politiemensen daar aanwezig was in de functie van Hulp-officier van Justitie! Hij was er met de uitdrukkelijke opdracht van de Officier van Justitie om bij de minste ongeregeldheid de berging stil te leggen. Hiervoor was dus geen aanleiding.
De hele operatie, inclusief de nazorg op het land en het schrijven van vele bedankbrieven, heeft twee maanden geduurd. Ook heeft het openingen

Boven: Berging van de Messerschmidt 109 te Doornenburg
Onder: Boordkanon MK 108.3 cm

geschapen om in samenwerking met andere gemeenten onderzoek te doen. Wij hopen, dat wij de kans krijgen om in de komende tijd meer vermisten te vinden, zodat nabestaanden eindelijk weten waar hun zoon of broer is omgekomen.
Wij vragen dan ook aan de lezers zich bij ons te melden, indien zij iets weten over een neergestort vliegtuig, of nog materiaal hebben uit die tijd zoals: foto's, achtergebleven vliegeruitrustingen of elke andere soort informatie. Ook stellen wij het zeer op prijs inlichtingen te ontvangen over een leegstaand gebouw of een ruimte, dat eventueel als kantoortje dienst kan doen. Wij willen zeker voor de 50ste herdenking van de Slag om Arnhem iets gerealiseerd hebben. Dus alle hulp is welkom!

Voor vragen, meldingen en informatie kunt u contact opnemen met:
Eric Feijten, Verhuellstraat 17, 6821 DJ ARNHEM, 085-453907; Robert Markus, Sperwerstraat 35, 6971 VV BRUMMEN, 05756-2645.

STICHTING DUTCH AIRCRAFT DAE Examination Group

1830: OPSTAND IN HET ZUIDEN EN BIJNA OOK IN DUIVEN.

Voor een flink deel van Europa is 1830 een woelig jaar geweest. Ons eigen land, toen nog in de omvang die het na de Franse tijd had gekregen, kreeg te kampen met een omwenteling in de zuidelijke gewesten, die zich uiteindelijk losrukten en de staat België vormden.
Dit heeft op het eerste gezicht weinig met het wel en wee van Duiven te maken. Maar ... wie moest de krijgsmacht leveren, die de regering nodig achtte om de opstandige beweging te onderdrukken? Zo kwam het, dat ook de pastoors van Duiven, Groessen en Loo op zondag 10 oktober 1830 een proclamatie van de preekstoel moesten voorlezen, waarin koning Willem I opriep tot een algemene volksbewapening ter verdediging van „de geheiligde zaak des konings en van het vaderland".
Dat er iets gaande was, had iedereen al gemerkt, ook al waren de communicatiemiddelen nog maar pover. Immers: kort tevoren had de gemeente Duiven 50 karren moeten leveren voor de drie bataillons, die via Apeldoorn en Arnhem naar Maastricht oprukten. Zouden er nu ook nog Duivense mensen naar het slagveld gestuurd worden?
Inderdaad, wat men gevreesd had, dreigde te gebeuren. Op 20 oktober moesten alle schutters uit de gemeente bijeen komen. Tot goed begrip moet gezegd worden, dat het hier niet de schutterij uit het huidige taalgebruik betreft, maar een militaire organisatie, die iets van een burgerwacht had. De sterktestaat van de rustende schutterij bedroeg 59 man.
Aan de verzamelde schutters werd eerst de vraag voorgelegd, wie zich als vrijwilliger meldde. Niemand! Tja, daar was niets aan te veranderen, wilde men althans het begrip „vrijwilliger" geen geweld aandoen. Maar een tweede zaak moest nu geregeld worden, namelijk de loting voor de aftreding tot de reserve van de schutters van de lichting 1828. Ook dat leverde geen resultaat op. Liever gezegd: de schutters van 1828 weigerden eenparig aan de loting deel te nemen. Ze wilden wel binnen de gemeente dienst doen, als alle ongehuwde mannen van 25 tot 35 jaar daartoe zouden worden opgeroepen, maar ze voelden er niet voor buiten de gemeente te gaan. De burgemeester pleegde nog overleg met enkele raadsleden en liet de schutters toen naar huis gaan. Daags daarop kreeg de loting toch haar beslag, ook al waren de schutters er niet bij aanwezig. De burgemeester voerde ze uit, in aanwezigheid van twee leden van de gemeenteraad. Daarna werd op papier de eerste ban van de schutterij samengesteld.

Zo leek het zaakje opgelost, maar helemaal safe zat het natuurlijk niet. Zou de schutterij inderdaad voor de dienst opgeroepen worden, dan waren met recht ongeregeldheden te vrezen. De burgemeester legde de zaak voor aan de commissaris des konings, of zoals hij toen werd genoemd, de gouverneur der provincie. Deze schreef terug, dat hij de 23ste oktober in Zevenaar moest zijn en op de terugweg in Duiven de zaak zou bespreken. Van het resultaat van dit overleg is ons verder niets bekend, maar op 25 oktober schreef de gouverneur aan de burgemeester, dat de loting opnieuw moest plaatsvinden, omdat ze niet volgens de bestaande verordeningen was geschied. De belanghebbenden moesten worden opgeroepen. Voor hen die afwezig zouden zijn of weigerden te trekken, zou door een lid van de lotingscommissie een nummer moeten worden getrokken. Bij onbetamelijk gedrag moest proces-verbaal worden opgemaakt. En mocht het tot ongeregeldheden komen, dan wilde de gouverneur daarvan per expresse bericht hebben. Hij zou dan onmiddellijk overkomen, vergezeld van sterke detachementen infanterie en cavalerie. Kwartieren hiervoor moesten in gereedheid worden gebracht.
Of deze klare taal zich als een lopend vuurtje door Duiven heeft verspreid, weten we niet, maar toen op 30 oktober de loting werd gehouden, verliep deze in de beste orde. De schutters hadden eieren voor hun geld gekozen...

J.Th.M. Giesen,
Streekarchivariaat de Liemers en Doesburg.

(Dit artikel is op 2 september 1980 gepubliceerd in de DUIVENBODE)

UIT DE KRANT VAN TOEN

Dit keer moet „krant" in de titel met een korreltje zout worden genomen. Een artikel uit de TOERISTENKAMPIOEN (1) van 29 januari 1938 is aanleiding tot het onderstaande.
Het artikel handelt over de nieuwe dienstregeling van de 'Nederlandsche Spoorwegen', die op 15 mei 1938 zal ingaan. Daarbij wordt melding gemaakt van het opheffen van 148 stations voor personenvervoer. Dat was twee jaar nadat het station Duiven was opgeheven, want in de NS-publikatie t.g.v. de feestelijke opening van het nieuwe station in Duiven op 31 mei 1980 staat dat „het gezellige stationnetje Duiven ... in 1936 moest wijken voor het toen veel modernere vervoermiddel: de autobus."
Curieus is de bij het artikel afgedrukte dienstregeling van de Nederlandsche Rijn-spoorweg uit 1856. Daarop komen de namen van Westervoort en Duiven als halteplaatsen voor. Het lijkt me aardig dat te gebruiken om 1993 en 1856 met elkaar te vergelijken.
We mogen aannemen, dat de afstand tussen bijv. Amsterdam en Duiven nauwelijks is gewijzigd, maar de reistijd is dat zeker. In 1856 duurde een reis tussen Amsterdam en Duiven ongeveer 3 uur en 11 minuten. In 1936 of kort ervoor duurde deze reis ongeveer 1 uur en 59 minuten en volgens de huidige dienstregeling 1 uur en 27 minuten.
In 1856 was het een doorgaande internationale trein naar Emmerik/Oberhausen. Toen was het nog mogelijk om in Duiven op de trein naar Emmerik stappen. Wie deze reis nu wil maken, bijna anderhalve eeuw later en in een Europa zonder grenzen, moet er meer moeite en tijd voor over hebben.
In 1856 reisde men in 16 minuten van Duiven naar Arnhem, maar toen werd er ook in Westervoort gestopt, nu in 11 minuten.
Hoe waren de tarieven? De 3de klasse zitplaatsen, die men in 1856 kende, laten we buiten beschouwing aangezien heden ten dage alleen 1ste en 2de klassen voorkomt.
In 1856 kostte een enkeltje Amsterdam-Duiven *f* 5,10 (1ste kl.) of *f* 3,90 (2de kl.). Nu *f* 36,00 (1ste kl.) of *f* 24,00 (2de kl.).
In 1856 spoorde men voor 50 cent (1ste kl.) of 40 cent (2de kl.) naar Arnhem, nu kost het resp. *f* 4,75 en *f* 3,25. Na 137 jaar hebben we 5 minuten minder reistijd en betalen we ongeveer het negenvoudige. We zijn er wel op vooruitgegaan.

Th.M.J. Jonker, Loo.

1. Met dank aan Th. Elshof, Brummen

GESTORVEN DOOR BURENPLICHT

Nogmaals een verhaal van Teun Cremer. Hij werd op 1 juni 1908 geboren in 't Loo en is op 13 januari 1992 overleden in Twello.

Moe en bezweet kwam hij thuis van het klavermaaien op een avond, begin juni 1883. Nauwelijks zat hij aan de koffie of de buurman kwam binnen met de mededeling dat bij zijn vrouw de baby op komst was, en dat het niet lekker zat. De dokter moest erbij komen, en waar zat die? Als hij thuis was, was het drie kwartier lopen. Fietsen bestonden er in die tijd nog niet. Maar de man, die net van zijn werk thuis was gekomen (het was mijn grootvader), aarzelde niet, vloog in z'n klompen en spoedde zich op weg naar de dokter. Opnieuw bezweet van het lopen moest hij daar wachten, totdat de knecht van de dokter het paard aangespannen had in een koetsierkarretje.
En nu wil ik de domheid em norsheid en liefdeloosheid van die dokter eens beschrijven. Hij kroop in het dichte wagentje, ofschoon het niet koud was na een mooie zomerdag. Hij zei tegen mijn grootvader: „Ga maar bij de koetsier op de bok zitten." De koetsier kon dat wel verdragen, maar de werkman, nat bezweet, niet. Het werd zijn dood. Twee dagen na dit gebeurde, op zaterdag voormiddag, staakte hij het werk op de boerderij, ging naar huis en naar bed om nooit meer op te staan.
Het volgende vertelde mijn vader: „Ik denk, dat ik vijf jaar was, maar ik heb hem nooit gekend. Wel herinner ik mij nog de klompen, die hij in de gang uitgetrokken had. Precies een week later werd hij uitgedragen, op 36 jarige leeftijd, getooid met een prachtige zwarte haargroei en zwarte baard."
Een sterk leven van iemand was ineens afgebroken om een jong leven te redden in de buurt.
Wie heeft hier de grootste schuld aan? In mijn oordeel is het de dokter, die door zijn studie en praktijk wel na kon gaan, dat daar een longontsteking op kon volgen. Het was mooi en plicht geweest van hem om zo'n man bij zich in dat afgesloten rijtuig te nemen. Maar de hooghartige mijnheer de dokter kon dat vieze zweetluchtje van dien arme sloeber niet verdragen. En daar zat opoe dan met een zoontje van 5 jaar plus twee oude mensen van 80 jaar. Die stakkers, die nog geprutswerk hebben tot ze 90 wieren. Van steun of armengeld was geen sprake, dat bestond in die tijd bijna niet. Enige jaren later is mijn opoe weer hertrouwd. Een goede man, maar niet sterk, waar mijn vader veel plezier van heeft gehad, (...).
Dit zijn ellendige dingen, die in onze kinderjaren achter de kachel 's winters vroeger nogal eens herhaald werden.

A.W. Cremer, Twello, 1984

MONUMENTEN EN DE GEMEENTEPOLITIEK

Het Nationaal Contact Monumenten (N.C.M.) te Amsterdam is een overkoepelende organisatie van alle bij monumentenzorg betrokken instanties en organisaties in Nederland. Met het oog op de Kamerverkiezingen in 1994 heeft het N.C.M. in een manifest de wensen vanuit de monumentenzorg gepresenteerd.

Door de decentralisatie van de monumentenzorg is de monumentenzorg ook een belangrijk gemeentelijk beleidsterrein geworden, zodat naast de eigen gemeentelijke monumenten ook aandacht aan de rijksmonumenten moet worden besteed. In 1994 zijn er ook gemeenteraadsverkiezingen, en dus dienen op plaatselijk niveau deze wensen eveneens bekend te zijn. Daarom dat de Historische Kring van harte het onderstaande in de aandacht van de plaatselijke politieke partijen aanbeveelt.

Waarom monumenten beschermen?

1 Monumenten zijn maatschappelijk van belang. Dorpen en steden onderscheiden zich van elkaar door hun cultuurhistorische erfenis. Behoud van monumenten versterkt hun identiteit en draagt bij aan de kwaliteit van onze leefomgeving. Steeds meer mensen zien dat belang in.

2 Monumenten zijn cultureel van belang. Ze hebben de eeuwen getrotseerd. Ze zijn een voor iedereen zichtbaar cultuurbezit. Ook de waardevolle architectuur uit de periode 1850-1940 verdient bescherming.

3 Monumenten zijn economisch van belang. Het cultuurhistorische toerisme is een van de speerpunten van het toeristisch beleid in ons land. Het op het cultuurhistorisch erfgoed gericht toerisme brengt meer op dan aan het behoud van de monumenten wordt uitgegeven.

4 Monumentenzorg levert veel kwalitatief hoogwaardige werkgelegenheid op. Subsidies van de overheid stimuleren eigenaren tot restauratie en onderhoud van hun monument. Het aandeel in de kosten dat de eigenaar zelf voor zijn rekening moet nemen is enkele malen hoger dan de subsidie.

5 In het behoud van monumenten is door eigenaren, particuliere organisaties en overheid veel geïnvesteerd, zowel in tijd als in geld. Het achterwege laten van goed onderhoud en beheer zou tot een grote kapitaalvernietiging leiden.

Stop de afbraak!

6 Er moet voldoende geld beschikbaar worden gesteld voor een duurzaam behoud van ons gebouwd cultureel erfgoed. Sinds 1980 is het subsidiebudget van WVC voor restauratie van monumenten al gehalveerd. De achterstanden zijn zo hoog opgelopen dat een inhaaloperatie noodzakelijk is.

7 Nu de monumentenzorg is gedecentraliseerd moet de rijksoverheid voorwaarden scheppen voor een goed monumentenbeleid. Veel gemeenten pakken hun nieuwe taken goed op maar het nieuwe systeem wordt door het inkrimpende rijksbudget onwerkbaar.

8 Aan het onderhoud van monumenten moet voorrang worden gegeven omdat het restauratiekosten uitspaart, de monumenten in een betere conditie houdt en daardoor de continuïteit van gebruik en behoud bevordert. Belastingaftrek voor onderhoudskosten moeten ook voor gemeentelijke en provinciale monumenten worden ingevoerd.

9 De rijksoverheid moet de eindverantwoordelijkheid behouden voor het monumentenbeleid. Er moet echter een betere samenwerking en taakverdeling komen met gemeenten, provincies en particuliere monumentenorganisaties.

10 Monumentenzorg moet in samenhang met andere beleidsterreinen worden gezien. Er zijn veel raakvlakken met beleid op het gebied van landschapsontwikkeling, architectuur, stadsvernieuwing, toerisme, cultuur en dergelijke.

VERENIGINGSNIEUWS

Algemene ledenvergadering

Op 17 maart 1993 heeft onze jaarlijkse algemene ledenvergadering plaats gevonden. Voor de eerste keer in onze lokatie in de Remigiusschool, op de dag af 12 jaar na de door een notaris vastgelegde officiële oprichting.
Het is niet de bedoeling het verloop van deze vergadering in extenso weer te geven. Slechts uit het jaarverslag van de secretaris de volgende snippers.
In een bewogen extra ledenvergadering op 29 oktober 1992 gaf het bestuur uitleg over het intrekken van de Kroonberoepen i.v.m. het Hartplan. Vooralsnog is hiermee het hoofdstuk Hartplan voor de Kring afgesloten, waarmee we hopen in de toekomst onze aandacht tot onze vereniging te kunnen beperken.
Voorts werden o.a. gememoreerd onze verhuizing van het oude Gemeentehuis naar de Remigiusschool, de mutaties binnen het bestuur, de succesvolle reeks inloopavonden, de lezingen, de uitstekende verkoop van de kalenders en dit tijdschrift De Driepas (die behalve in het verslagjaar ook nu nog gebrek aan kopy heeft). Een kleine groep leden heeft het afgelopen jaar veel gepresteerd. Die vaste kern is klein, te klein, uit 140 leden en een bijna even groot aantal abonnee's mag toch meer assistentie worden verwacht.
De ledenvergadering heeft een contributieverhoging voor leden met fl. 2,50 goedgekeurd, zodat m.i.v. 1 januari 1994 het lidmaatschap fl. 25,= kost. Leden, die de Driepas en de kalender per post krijgen toegestuurd, vragen wij fl. 5,= extra voor portokosten. Over de kosten van een abonnement volgen later mededelingen.

Bestuurssamenstelling

De leden van het bestuur zijn niet in functie gekozen, onderling worden de functies verdeeld of - als dat gewenst is - herschikt. Zoals eenmaal per jaar gebruikelijk is, is onlangs op de bestuursvergadering. d.d. 9 september 1993, de functieverdeling aan de orde geweest.
De zaak lag ditmaal wat moeilijker, omdat zowel de voorzitter als de secretaris hadden aangekondigd hun functies te willen neerleggen (hoewel verder als gewoon bestuurslid hun termijn gaan volmaken).

Dit jaar bestaat de vereniging 12½ jaar en is de heer A. Boss, een van de oprichters, even zo lang secretaris. Zo iemand is vergroeid met de Historische Kring, mogen we wel zeggen. Het zal dus wel even wennen

zijn, dat ons secretariaat niet langer meer aan de van Dorth tot Medlerstraat 5 is gevestigd. Het bestuur zal nog op gepaste wijze afscheid nemen van deze langjarige secretaris, maar is het alleszins op z'n plaats ook al op dit moment in ons tijdschrift de heer Boss te danken voor zijn diensten aan en de betrokkenheid bij onze vereniging.
Voor hem in de plaats is de heer H.F. Degen bereid gevonden de voor een vereniging belangrijke secretarisfunctie over te nemen.
Zijn adres: Halsstraat 16, 6921 LJ DUIVEN, tel. 083670-61848.
Bij gelegenheid van deze functie-wisseling is ook een ander correspondentie-adres ingevoerd: postbus 212, 6920 AE DUIVEN. Men wordt dringend verzocht voortaan alle post aan dit adres te sturen!

Het is geen goede zaak voor een vereniging, als twee leden van het dagelijks bestuur tegelijkertijd hun functie neerleggen. Daarom heeft de voorzitter besloten daarmee nog even te wachten. Als de overdracht van het secretariaat zijn beslag heeft gekregen en de zaak „goed op de rails staat" zal hij zijn functie overdragen aan mevr. M.M. Rebholz. Daarover volgt nader bericht.

Derhalve zijn per 9 september 1993 de bestuursfuncties als volgt verdeeld:

voorzitter	:	dhr. Th.M.J. Jonker, Duiven;
vice-voorzitter:		dhr. J.F.H. te Witt, Groessen;
secretaris	:	dhr. H.F. Degen, Duiven;
penningmeester	:	dhr. H.J.Th. Derksen, Duiven;
lid	:	dhr. A.Th.J. Boss, Duiven;
lid	:	mevr. M.M. Rebholz, Duiven.

Gemeentelijke Monumentenzorg? ... Onbehoorlijk bestuur!

Onlangs is het pand Schraleweidsestraat 4/6 afgebroken.
Het betrof een vrij onaanzienlijk d.w.z. klein pand, dat echter voor de agrarische geschiedenis van de Liemers van meer dan gewone betekenis was. Het huisje is zo'n 150 jaar geleden gebouwd voor dubbele bewoning gebouwd, een unicum voor Groessen en wijde omgeving. In die tijd, maar ook later, zijn veel daglonershuisjes gebouwd, ook als hier in de typische streekstijl, maar dan als eengezinswoning. Dat het ooit ook daadwerkelijk dubbel bewoond is geweest, bewezen de twee aan de achterzijde aangebouwde schuurtjes, en op het achtererf de twee losstaande schuren en de twee eveneens losstaande bakovens. Volgens de gevelankers dateerde het geheel vermoedelijk uit 1841, op enkele kleine details na was het nog in 1993 gaaf en oorspronkelijk van structuur. Uiterlijk en van binnen was het

een volkomen symmetrisch geheel. Zeldzaam was ook het bakhuisje, dat door seringen was omgeven, waar oorspronkelijk het brood voor de bewoners werd gebakken; later werd het een washok en uiteindelijk een opslagschuurtje.
Zoals gezegd, het was uniek in onze gemeente, nergens was en is een dergelijk gaaf bewaard gebleven complex terug te vinden. Zelfs niet in de andere Liemerse en Oostgelderse gemeenten. Ook de Stichting Historische Boerderij Onderzoek te Arnhem was op de hoogte van en geïnteresseerd in het (voort-)bestaan van dit pandje.
Ondanks een positief advies van de gemeentelijke monumentencommissie werd het niet op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst, waarna toestemming tot afbraak volgde. Afbraak om plaats te maken voor een waarschijnlijk groter (dubbel?) woonhuis. Er is geen overleg of onderzoek geweest om te bekijken hoe het huis in een eventueel gemoderniseerde vorm had kunnen blijven staan.
Dit is een verlies voor de onze gemeente, dit is geen monumentenzorg.

Maar er is nog meer verloren gegaan.
In onze gemeente was het gebruikelijk om besluiten over het wel of niet plaatsen van objecten op de gemeentelijke monumentenlijst bekend te maken. De oude verordening van 1986 bepaalde: „Van hun besluiten omtrent plaatsing op de monumentenlijst doen burgemeester en wethouders voorts openbare kennisgeving." (art. 5, lid 1). In eerste instantie geldt de bekendmakingsverplichting (waarschijnlijk) alleen de bekendmaking via het gemeentelijke publikatiebord (weet u waar die staat?), maar het is hier, evenals in vele andere gemeenten, al heel lang de uiterst goede gewoonte om ook een ander medium voor dat doel te gebruiken. Immers, wie gaat met enige regelmaat dat bord bekijken? Zo werden allerlei besluiten, ook die op grond van de gemeentelijke monumentenverordening, sinds jaar en dag in de Duivenpost bekend gemaakt. De bedoeling daarvan was (en is) om belanghebbende(n) te informeren, opdat die binnen een bepaalde termijn eventueel tegen het besluit beroep konden aantekenen.
Art. 3, lid 5 van de nieuwe monumentenverordening van 1991 luidt: „Burgemeester en wethouders maken plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst op de in de gemeente gebruikelijke wijze bekend." Kan het gegooid worden op het woordje „omtrent", dat wèl in de oude maar niet in de nieuwe verordening voorkomt? Een besluit „omtrent plaatsing" dient bekend gemaakt te worden, aldus de oude verordening. Dat kan slaan op een positief dan wel negatief plaatsingsbesluit. De nieuwe verordening wekt de suggestie, dat slechts positieve besluiten moeten worden bekend gemaakt.

Hebben de gemeentelijke wetgevers in 1991 dan niet goed gelezen of heeft men te goeder trouw aangenomen, dat de jarenlange gebruikelijke gang van zaken onder de nieuwe verordening zou worden voortgezet?

Verkeerd gelezen of goede trouw maakt eigenlijk niet meer uit. Het besluit om Schraleweidsestraat 4/6 niet op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen is niet „op de in de gemeente gebruikelijke wijze" gepubliceerd, zelfs niet op het publikatiebord. Dus geen mogelijkheid op tijd bezwaar te maken tegen dit besluit, men kon hoogstens meehelpen het puin van het haastig gesloopte pand te ruimen. De Historische Kring acht deze afwijking van een jarenlange en goede gewoonte ongebruikelijk en daarom onbehoorlijk. Bij welke instantie kan daarover een klacht worden gedeponeerd?

Teruglezend ziet u, dat er minder woorden zijn besteed aan het verdwijnen van het pand Schraleweidsestraat 4/6 dan aan het verdwijnen van de mogelijkheid om bezwaar te maken tegen negatieve plaatsingsbesluiten. Dat is verklaarbaar. Een reeds afgebroken pand kan jammer genoeg niet meer worden opgebouwd, een verkeerde weg kan nog altijd worden verlaten.

Anders is er niet alleen een uniek pand gesloopt, maar ook de inbreng van mondige burgers om zeep geholpen. Wie heeft daar baat bij?

Voorzitter.

Excursie naar kasteel ANHOLT

De jaarlijkse excursie van de Historische Kring ging ditmaal net over de grens, naar het kasteelmuseum Anholt. Omdat in voorgaande jaren het tijdstip van de excursie aan het begin van de vakantieperiode nogal eens problemen gaf, was nu voor een vroegere datum gekozen. Op 15 mei trokken zo'n dertig deelnemers naar de voormalige 'Heerlijkheid Anholt' met zijn beroemde burcht. Goed voorbereid, want in maart j.l. had de archivaris van het kasteel, de heer van Krugten, in een lezing voor de Kring al uitvoerig verteld over de geschiedenis van de eeuwenoude burcht, de uitgebreide kunst- en schilderijencollectie en de indrukwekkende bibliotheek. Een kordate dame verzorgde de rondleiding en gaf in haar beste Nederlands tekst en uitleg, waarbij soms meer de nadruk lag op het 'Jahrhundert' dan op de geschiedenis van de mensen àchter de kunstvoorwerpen. Maar al met al was het een bijzonder interessante rondleiding, die meer tijd in beslag nam dan gepland was. Daarna werd nog een wandeling gemaakt door het

fraai aangelegde park rond het kasteel, met schitterende waterpartijen en bijzondere doorkijkjes. Ondanks het wat kille en miezerige weer was het een geslaagde excursie, die werd besloten met een gezellig napraten bij koffie met gebak in de oude Ratskeller in het centrum van het stadje.

M.M. Rebholz, Duiven.

Activiteitenkalender 1993-1994 (wijzigingen voorbehouden)

Maand	Bestuur	Werk groepen	Inloop lezing	Jaar verg	excur-sie
okt 93		14	25[1]		
nov 93	11		15		
dec 93		16			
jan 94	13		17		
feb 94	24		21		
mrt 94			21	17	
apr 94	14		18		
mei 94			16		19
jun 94		9			

Alle bijeenkomsten vinden plaats in ons lokaal in de Remigiusschool.
[1] Inloopavond: DAEG = Dutch Aircraft Examination Group en hun interessegebied; aanvang 20.00 uur.

En dan nog dit

Art. 14 van het Huishoudelijk Reglement zegt: „Opzegging door het lid van het lidmaatschap voor het volgende verenigingsjaar kan slechts schriftelijk geschieden voor 1 december bij de secretaris. (...)" Dat doet u toch zeker niet!? Maak anderen lid of abonnee, of geef iemand een lidmaatschap of abonnement cadeau!

INHOUDSOPGAVE

D. Boogaarts:
Wat de pot schaft 53

Eric Feijten, Robert Markus:
De stichting Dutch Aircraft Examination Group 57

J.Th.M. Giesen:
1830: opstand in het Zuiden en bijna ook in Duiven 63

Th.M.J. Jonker:
Uit de krant van toen 65

A.W. Cremer:
Gestorven door burenplicht 66

Monumenten en de Gemeentepolitiek 67

Verenigingsnieuws 69